

Nataša Tič Ralijan, Jure Henigman

Eva Hribernik

Turandot – opera o človeku

Turandot in prenova operne umetnosti

Turandot je opera v treh dejanjih (petih slikah) italijanskega skladatelja Giacoma Puccinija (1858–1924). Puccini je razvil nov operni slog, imenovan verizem, s katerim je italijanski operi odprl vrata v 20. stoletje. Libreto za opero sta napisala Giuseppe Adami in Renato Simoni po istoimenski literarni predlogi Carla Gozzija. Krstna uprizoritev opere je bila v milanski Scali 25. aprila 1926. Takrat je bila odigrana le tista glasba, ki jo je Pucciniju uspelo napisati pred smrtjo. Šele kasneje je opero po Puccinijevih skicah dokončal Franco Alfano. V tej obliki jo izvajajo še danes. Izraz verizem izhaja iz italijanske besede *vero*, ki pomeni »resničen«. Verizem je nastal kot vpliv naturalizma na italijansko operno umetnost konec 19. in v začetku 20. stoletja; je popolno nasprotje veliki operi, saj prikazuje resnično, takrat sodobno življenje, ki je prežeto z grozotami, nasiljem in človeškimi strastmi.

Pravljica opera, ki je navdihnila mnoge skladatelje 20. stoletja, se dogaja na Kitajskem, v Pekingu, kjer vlada brezčutna princesa Turandot. Dogajalni čas opere v libretu ni opredeljen. Puccini je želel ustvariti opero, ki bi bila drugačna od vseh prejšnjih del. Čeprav zaradi prezgodnje smrti opere ni dokončal, je dejal, da je vanjo vnesel vso svojo dušo.

Opera *Turandot* je v več pogledih drugačna od dotedanje operne umetnosti. Puccinijeva inovativnost se kaže v izbiri pravljicne tematike: z bogato izraznostjo glasbenih sredstev mu je uspelo poustvariti pravljicnost neke daljne, eksotične dežele. Novi sta tudi dramaturška funkcija in uporaba zbora v operni uprizoritvi; zbor je v operi skoraj ves čas prisoten na sceni in predstavlja ljudstvo, množico, ki je priča dogodkom, spominja pa na zbor v antičnem gledališču.

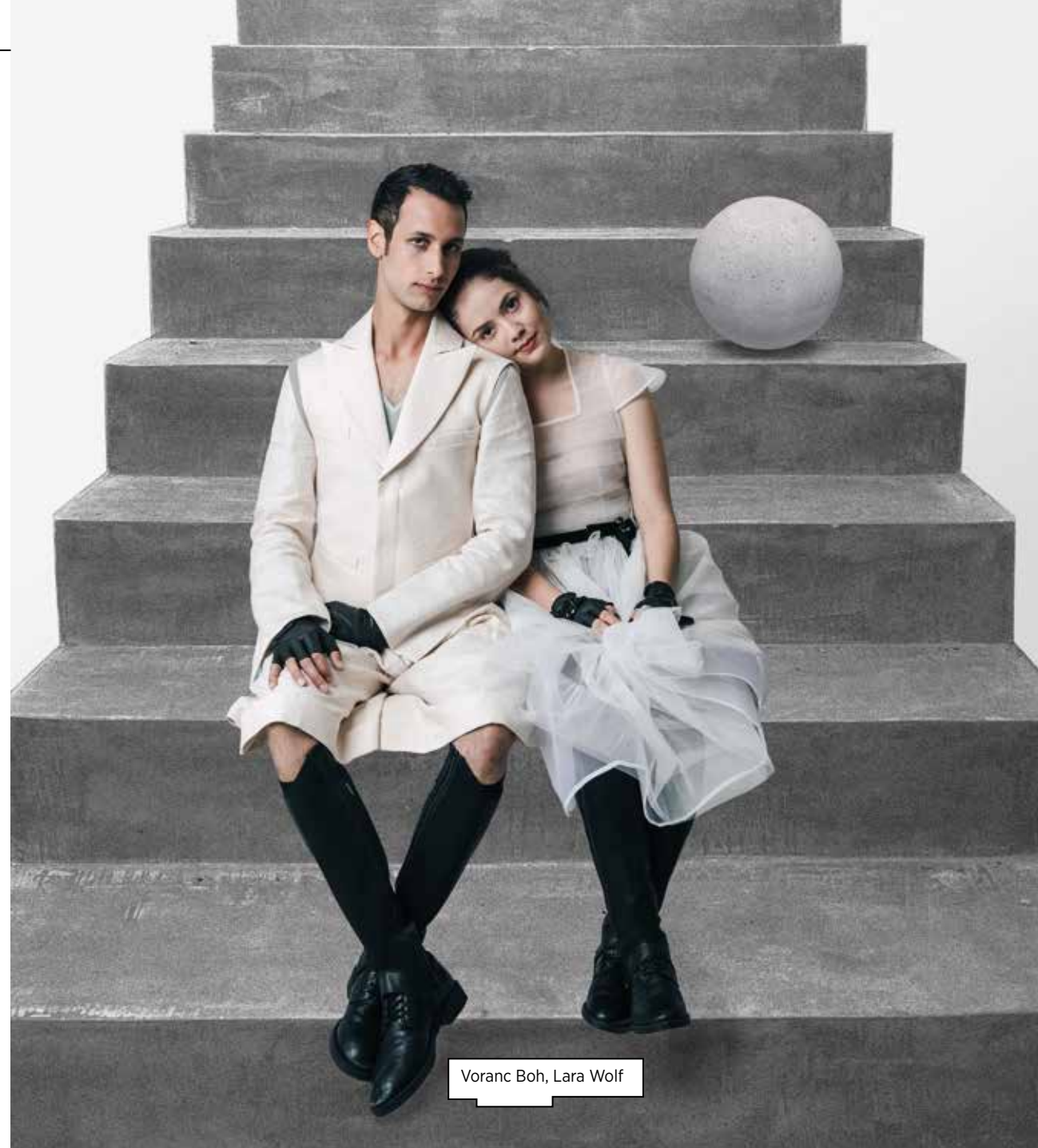
Turandot v želji, da bi maščevala svojo posiljeno in umorjeno prednico, zavrača vse snubce, odločena, da se ne bo vdala nobenemu moškemu. Vsakemu, ki se poteguje za njeno roko, zastavi tri uganke; če jih ne reši, ga doleti smrt. Turandot se hrani z nasiljem. V operi je predstavljena kot »hladna«, »bela« in »čista«. S svojo deviškostjo in

lunarnim sijem v trenutku prevzame in zaslepi moške, da izgubijo stik z resničnostjo. Tudi princ Kalaf, potem ko jo prvič zagleda, pade v ekstazo, odločen, da si pribori njeno ljubezen za vsako ceno. Če je Turandot fatalna zapeljivka, je sužnja Ling patetična, saj se žrtvuje za ljubezen in je v tem smislu tipična Puccinijeva junakinja. Puccini je bil v svojih opernih delih naklonjen usodnim ženskim likom. S samomorom Ling uspe omehčati ledeno srce princese Turandot. Zasluga Ling je, da se Turandot postopoma odpre »človeškemu« in prepozna svojo ljubezen do princa Kalafa. V trenutku, ko jo princ poljubi, Turandot doživi prepород. Trije groteskni ministri, Ping, Pang in Pong, ki sta jih libretista povzela po Gozzijevi commedii dell'arte, v glasbenem in karakternem smislu s svojimi rimami in verzij spominjajo na opereto. Ta je bila v Italiji v razcvetu med letoma 1910 in 1926; novo nastajajoča dela so pogosto parodirala resno opero. Tudi v tem smislu je Puccini s svojo *Turandot* naredil korak naprej ter na začetku novega stoletja v dramaturškem in glasbenem smislu na novo vzpostavil operno umetnost.

Uglasbena zgodba o človeških strasteh

Opera *Turandot* se začne s štirimi takti mogočnih akordov, polnih nasilja. Puccini je z uporabo določenih glasbil prikazal značajske lastnosti glavnih oseb. Prva oseba, ki se predstavi gledalcem, je sužnja Liù. Glasbene linije, ki jo spremljajo, so mile, melodične in skoraj komorne. Princa Kalafa, ki spozna svojega očeta Timurja, s prestola pahnjenega kralja Tatarov, spremljajo godala. Napetost na sceni pomaga ustvarjati zbor, ki s svojimi melodijami vpelje novo, eksotično atmosfero daljnega orientalskega sveta. Glasbila, ki gledalce popeljejo na Kitajsko, so tolkala, zvončki, činele, ksilofoni in nenazadnje tudi kitajski gongi. Ljudstvo kliče rablje, perzijskega princa in njegovo smrt spremlja pogrebna koračnica, trobila in pihala pa na sceno prikličejo princeso Turandot. Ne glede na prošnje ljudstva, da bi prizanesla mlademu princu, Turandot hladno odkloni pomilostitev. Njena lepota v trenutku omami Kalafa. Izmenjujeta se intimna godalna atmosfera, ki spremlja princa Kalafa, ki se zaljubi v princeso, ter ironična in disonantna orkestracija ob prihodu treh ministrov na sceno. Mladega princa želijo odvrniti od nevarne snubitve. Na koncu prvega dejanja se zaslišijo trije udarci na gong, ki ponovno prikličejo veličasten motiv protagonistke opere.

Na začetku drugega dejanja je skladatelj v partituro vključil slikovite glasbene motive, ki temeljijo na pentatonični lestvici, značilni za glasbo orientalskih dežel. Glasba je živahna in humorna. Ping, Pang in Pong modrujejo in razpravljajo o vsem mogočem. Hrepenijo po mirnem domu in si želijo, da bi srečen ugankar rešil Kitajsko. Bogata orkestracija pospremi cesarjev vstop na sceno. Turandot navede razloge svojega dejanja. Medtem ko Turandot zastavlja uganke, se njena melodija kromatično dviga. Kalafovo zmago mogočno podpre zbor, temu se pridruži znameniti motiv Kalafove arije *Nessun dorma*, ki jo zapoje v tretjem dejanju. Turandot je premagana, vendar prosi in roti cesarja, svojega očeta, da je ne bi predal tujcu. Kalaf še enkrat tvega svoje življenje s tem, da ji sam zastavi svojo uganko: če Turandot do naslednjega jutra ugane oziroma izve njegovo ime, potem rad umre.

Voranc Boh, Lara Wolf

Cesar in vsi drugi želijo, da bi neznanec ostal zmagovalec. Zbor ob zaključku drugega dejanja zapoje cesarjevo himno: *Diecimila anni al nostro Imperatore! Luce, Re di tutto il mondo!*

Nočno atmosfero na začetku tretjega dejanja odpre priljubljena tenorska arija Nessun dorma. Postopoma se na sceni stopnjuje napetost, ker Turandot še vedno ne ve, kako je ime skrivnostnemu princu, ki je pravilno odgovoril na vsa tri njena vprašanja. Kalaf je na stopnicah paviljona in poln upanja čaka na jutranjo zarjo, da mu prinese dokončno zmago. Princ želi Turandot za vsako ceno. Ponovno zaslišimo motiv pogrebne koračnice, ko si mlada sužnja iz ljubezni do Kalafa vzame življenje. Zbor objokuje smrt mlade Ling. Kalaf potegne Turandot v svoje naročje in jo poljubi. Njena trdosrčnost je premagana. Avtokratska princesa se začne odpirati svoji ženstvenosti. Kalaf ji pove svoje ime in njegovo življenje je spet v njenih rokah. Turandot pa pove očetu, da pozna neznančevo ime, in sicer ljubezen. Veličasten zaključek opere ponovno vpelje že znani motiv Nessun dorma in s tem dramaturško podpre Kalafovo zmago ter srečen zaključek pravljice.

Kitajska tradicionalna glasba in uporaba pentatonične lestvice

V 16. stoletju v Evropi nastopi preobrat na področju glasbene teorije, in sicer z uvedbo t. i. temperacije tonskega sistema, k čemur pripomore zlasti vse večja uporaba različnih glasbil v glasbi. S temperacijo se oktava razdeli na 12 enakih delov (poltonov) in poenotijo se različni sistemi dotedanjih uglasitev. Govorimo o kromatični 12-poltonski lestvici. To privede do tega, da se iz jonske cerkvene lestvice razvije dur (lat. *durus* = »trd«) in iz eolske lestvice mol (lat. *mollus* = »mehek«). Z durom in molom, dvema nasprotujočima si tonskima spoloma, se ustvari nov sistem, ki je za nadaljnja tri stoletja opredelil evropsko klasično glasbo.

Glasbo Daljnega vzhoda pa za razliko od diatoničnih lestvic zaznamujejo malostopenjske lestvice oz. melodije z nekaj toni (npr. pentatonika – pet tonov). Zaradi te značilnosti zlahka slušno razlikujemo tradicionalno glasbo Daljnega vzhoda od t. i. zahodne »klasične« glasbe. Melodija, temelječa na lestvici, ki je drugačna od lestvice, ki smo je vajeni, v nas sproža občutke nečesa oddaljenega in eksotičnega. Vsaka od petih stopenj je povezana z drugimi dejavniki, ki so značilni za kitajski kozmološki sistem: od petih elementov, petih kardinalnih točk, barv, arom, notranjih organov do petih kategorij družbe. Na ta način se vzpostavi celovit filozofski sistem, v katerega je glasba popolnoma in v celoti integrirana. Puccini je v svoji zadnji operi inovativno uporabil pentatonične lestvice, da bi z njimi pomagal ustvariti atmosfero daljne Kitajske in pravljичnost dramskega dogajanja. Eden od glasbenih primerov je melodija, ki spremlja besede Ling (*Nulla sono ... una schiava*), v kateri se izrazito zrcali pentatonična barva. Prav tako se le-ta kaže v ariji Signore, ascolta!, ki jo prav tako zapoje Ling. Kitajske tradicionalne melodije spremljajo tudi prihod princese Turandot na sceno in Kalafove besede: *La vita, padre, è qui! Turandot!* Najočitnejša uporaba pentatonike je nedvomno v vseh prizorih, v katerih nastopajo trije komični ministri. Takrat se gledalec potopi v melodični svet kitajske tradicionalne glasbe.

Arhetipski operni junaki

Arhetipi so energetski vzorci in ponavljajoče se podobe, ki so shranjene globoko v nas. Niso odvisni od časa in kraja. Pojmovanje opernih junakov kot arhetipov prispeva k temu, da uprizoritev gledalca neposredno nagovori, se ga dotakne in mu da možnost prepoznavanja določenih arhetipskih načinov ravnanja v njegovem življenju, v samem sebi in drugih ljudeh. Uprizoritev naj bi gledalca spodbudila k samospoznavanju in prispevala k njegovemu duhovnemu razvoju.

V večini opernih zgodb nastopa junak ali junakinja, ki se spopada s sovražniki, tirani, poleg tega pa je poudarjena tudi ljubezenska zgodba, ki sledi formuli: A ljubi B, ki ljubi C. Operni junaki se preko notranjih bojov z močjo jeze, strahu, skrbi, neodpuščanja, odvisnosti, obljub itd. preobrazijo, svoje razmišljanje, čutenje in dejanja pa preoblikujejo s pomočjo vedno večje moči duha. Po mnogih preobratih junaku na koncu uspe premagati sovražnika in osvojiti ljubljeno osebo. Temu sledi zaključna scena, v kateri se opeva junakov uspeh. V operi *Turandot* je ta junak princ Kalaf, ki se odloči, da si pribori princesino ljubezen za vsako ceno, saj je zanjo pripravljen žrtvovati tudi lastno življenje. Na koncu doseže svoj cilj in njegov uspeh spremeni tudi princeso. Skupaj z njo pa se preobrazijo tudi gledalci.

Čustva in občutki, ki jih doživljajo protagonisti oper, imajo arhetipsko podlago, ki je skupna vsem človeškim bitjem. Kolektivne čustvene matrice so posredovane s pomočjo urejenega umetniškega sistema in na opernem odru učinkujejo kot silovite, strastne, impulzivne in monumentalne. Prav zaradi tega je pri operi nujno najgloblje doživljanje glasbe. Namen opere ni bil samo prikazati in uprizoriti človeške strasti, ampak le-te sprožiti v gledalcu. Gledalec naj bi se počutil vključenega v dogajanje na odru. Opera je celostna umetnost in hkrati najvišja oblika umetnosti, saj v sebi združuje kakovost razuma (libreto) in duše (glasba). Opera je močno, intenzivno in subtilno izkustvo, ki ga ni mogoče razumeti zgolj z razumom (logos).